

Papnevelésünk 1912-1950 között

A Christifideles Graeci rendelkezése értelmében az egyházmegyénkben a papnevelés és a papképzés biztosítására szemináriumot kell felállítani. Az alapító bulla hangsúlyozza, hogy a magyar kormány az intézmény felállítását támogatja. Gondoskodik megfelelő épületről, annak berendezéséről, valamint a tanárok és a növendékek ellátásáról.

Jóllehet a bulla az egyházmegyei szeminárium felállítását a legsürgetőbb feladatok közé sorolja, annak megvalósítására csak 38 év múlva került sor.

Előadásomban ezen 38 esztendő problémákkal, sőt, válságokkal, elképzelésekkel, tervekkel és csalódásokkal, eredményekkel és kudarcokkal telített történetét szeretném bemutatni.

Ungváron

1912. június 8-án jelent meg az egyházmegyénk megalapításáról rendelkező Christifideles Graeci bulla. Csak hónapok múlva, 1912. november 17-én adta ki Raphaelo Scapinelli bécsi nuncius a bulla végrehajtására vonatkozó dekrétumot. Ebben a Szent-széktől kapott felhatalmazás alapján Papp Antal munkácsi püspököt a hajdúdorogi egyházmegye apostoli kormányzójává nevezte ki.

Papp Antal lehetővé tette, hogy a hajdúdorogi egyházmegye egyházközségeiből származó, és így most már a hajdúdorogi egyházmegye papnövendékeinek tekinthető teológusok az ungvári szemináriumban folytassák tanulmányaikat.

Az ungvári papnevelő intézetben Bacsinszky András püspök (1793-1809) fokozatosan bevezette a latin nyelvű oktatást. 1809-től latinul adták elő a filozófiát, a dogmatikát, a morálist, a pasztoralist és az egyházjogot. A többi tantárgyat általában magyarul tanították; a szertartásokat és az egyházi énekeket viszont ószlávul gyakorolták. Az egyházi éneklés gyakorlatát egy felsőbb éves növendék vezette, akit rítus magiszternek, vagy cantus magiszternek neveztek. Az énekek elsajátítására a növendékek heti három órát fordítottak. Ezeken a gyakorlatokon a hajdúdorogi egyházmegye papnövendékei is részt vettek.

A Szent-szék a hajdúdorogi egyházmegye hivatalos liturgikus nyelvét az ógörögöt tette. Ennek elsajátítására a papoknak és a papnövendékeknek háromévi türelmi időt adott. Az ógörög liturgikus nyelvet 1915-ben kellett volna bevezetni. Az egyházmegye papnövendékei attól tartottak, hogy erre ebben az évben valóban sor kerül. Ezért az I. és II. éves papnövendékek 1915. február 11-én levelet intéztek Miklósy István megyéspüspökhöz, amelyben a következőket kérik:

1. A Christifideles bullában elrendelt görög nyelvet rendes tanulmányaik keretében tanulhassák; az ószláv és rutén nyelv tanulása alól mentsék fel őket.

2. Az egyházi énekeket ne ószláv, hanem a Boksay-Malinics féle énekeskönyv magyar kiadása alapján, magyarul tanulhassák.

3. A szaktanár javaslatára Rómából görög-latin nyelvű bibliákat rendeltek. Kérik, hogy addig is, míg ezeket megkapják, az ószövetségi szentírás exegézisét ne ószláv, hanem latin szöveg alapján tanulhassák.

Kéréseiket a következőkkel indokolják:

1. A hajdúdorogi egyházmegye papnövendékei – néhány kivételtől eltekintve – magyar vidékről származnak, és mint felszentelt papok, magyar egyházközségekben fognak működni. A tanév mindössze négy és fél hónapig tart. (A háború miatt!) Így a kötelező tananyag mellett a rutén és az ószláv nyelv tanulása, melyre az életben nem lesz szükségük – felesleges teherként nehezedik rájuk.

2. Ezzel szemben a görög nyelv ismerete feltétlenül szükséges, ezért kell ennek az oktatását már ebben a tanévben megkezdeni. Ha továbbra is kötelező tantárgy marad a rutén és az ószláv, a görög nyelv tanulmányozására még magánuton se lesz idejük.

3. Az egyházi ének tanulásában az idegen szöveggel való küszködésben nem tudnak kellő figyelmet fordítani a dallamra, így azt képtelenek lesznek elsajátítani.

4. A szaktanár az exegézist görög-latin szöveg alapján akarta tanítani, ám görög-latin nyelvű ószövetségi Szentírást sem Budapestről, sem Bécsből nem tudtak szerezni, azt sem remélhetik, hogy Rómából kaphatnak. Ezért kénytelenek ószláv szöveg alapján tanulni, amiben azonban a rutén nyelvet többnyire jól ismerő társaikkal nem bírnak lépést tartani.

Nem sokkal később, 1915. március 3-án dr. Szabó Simon, a papnevelő intézet rektora is levelet intézett Miklósy püspökhöz.

A rektor arról tájékoztatta a püspököt, hogy az ungvári teológián a szertartástan oktatása az előírások értelmében ószláv nyelven történik. Ám a hajdúdorogi egyházmegye I-II. éves növendékei között sokan vannak, akik ezen a nyelven még olvasni sem tudnak. Ezért arra kéri a püspököt: intézkedjék, hogy a hajdúdorogi egyházmegye I. és II. éves növendékei az egyházi énekeket ne ószlávul, hanem magyar nyelven tanulják. Kötelezi-e őket a főpásztor az ószláv nyelv tanulására?

A rektor egyben arra is kéri a püspököt, hogy közölje vele a III. és IV. éves növendékek rítustanítására vonatkozó utasításait.

A püspök úgy intézkedett, hogy a papnövendékek az énekeket magyar nyelven tanulják. Az ószláv nyelvet oly mértékben kell elsajátítaniuk, hogy a szentmise szövegét folyékonyan és tudatosan olvashassák, mivel a görög szertartási nyelvre való átmenet előreláthatólag csak később lesz foganatosítható.¹

Miklósy püspök a felvetett problémákkal kapcsolatban véleményt kért Szemán István spirituálistól is, aki korábban a budapesti Rózsák terei templomban teljesített segédlelkészi szolgálatot.

A kispapok lelkiatyja 1915. november 3-án válaszolt a főpásztornak.

Szemán István véleménye szerint a legegyszerűbb és legésszerűbb megoldás az lenne, ha az I-II. éves hajdúdorogi egyházmegyes kispapok énektanítását rábíznák a rítusmagiszterre, aki az előírt heti három rítus órából egyet teljesen a hajdúdorogi egyházmegyes kispapok tanítására fordítana.

Az egyházmegye III. és IV. éves növendékeire vonatkozóan azt javasolja, hogy a szertartástani előadásokat hallgassák együtt a munkácsi egyházmegyes teológusokkal,

¹ A Hajdúdorogi Egyházmegye Levéltára 4334-1995. (A továbbiakban: Em. Levéltár)

hiszen az előadás nyelve magyar. Egyébként a szertartástant ő maga oktatja, s ő a magyar nyelvű isteni tiszteletek menetét jól ismeri. A szertartások kántori részét a Danilovics-féle énekeskönyv alapján elsajátíthatják.

Szemán István az alapító bullában előírt görög nyelv használatával kapcsolatban azt javasolja, hogy „a hajdúdorogi növendékek, ha az ószláv nyelvet nem akarják használni, úgy legalább a mise és a breviárium részeknél a görög nyelvű szöveget vegyék alapul, míg a többi szertartásoknál használhatnák a hajdúdorogi bizottság által kiadott Szerkönyvet.”²

A spirituális felterjesztésével kapcsolatban emlékeztetnem kell arra, hogy Danilovics János, az első hajdúdorogi külhelynök kilenc tagú fordítóbizottságot szervezett, mely a többi között kiadta a legfontosabb szertartásokat (keresztelés, esketés stb.) tartalmazó „görög katolikus egyházi szerkönyv” című alapvető fontosságú könyvet.

Ami a breviáriumra, vagyis a zsolozsmázásra való utalást illeti, emlékeztetnünk kell arra, hogy a zsolozsmával kapcsolatban a bizánci egyházban háromféle nézet alakult ki.

Az első szerint a világi papok is kötelesek naponta elvégezni a teljes zsolozsmát. Ennek részei: az alkonyati, az esti, az éjféli, a reggeli istentisztelet, a négy imaóra és a déli, vagy előábrázoló istentisztelet. Ezt az álláspontot képviselte Papp-Szilágyi József nagyváradai görög katolikus püspök, a híres egyházjogász.

A második nézet szerint csak a szerzetesek kötelesek zsolozsmázni. A világi papok csak vásár- és ünnepnap kötelesek zsolozsmázni, de ezeken a napokon is csak azon részeit kötelesek elvégezni a szent zsolozsmának, amelyeken a hívek is részt vesznek, vagyis a vecsernyét és az utrenyét.

A harmadik vélemény szerint a világi papok kötelesek elvégezni a teljes zsolozsmát azokon a napokon, amikor miséznek, mert a mise és a zsolozsma egymást kiegészítik.

A munkácsi egyházmegyében érvényben lévő előírások szerint a pap, ha misézni akar, el kell végeznie az előző napon a nyolc (illetve egyes szertartási könyvek szerint csak hét) esti imát, másnap reggel a 11 reggeli imát, és az imaórákat.³

Hadd idézzek fel egy kispapkori emléket. A papszentelést megelőző lelkigyakorlatok alkalmával Sztójka Sándor munkácsi megyéspüspök az egyik napon a szentelendő kispapokkal elvégezte az aznapi imaórákat. Majd kijelentette: a munkácsi egyházmegyében, ha misét mond az áldozópap, köteles elvégezni az imaórákat is. Hozzátette: egy jó pap mindennap misézik, tehát az imaórákat mindennap elvégzi.

A lelkészek az imaórákat ószlávul végezték, hiszen akkoriban nem is volt magyar zsolozsmáskönyv.

Szemán István spirituális úgy vélte, hogy az imaórák végzésének gyakorlata a hajdúdorogi egyházmegyében is érvényesülni fog. Ám az egyházmegye papjai ezeket már nem ószlávul, hanem görög szöveg alapján fogják végezni, s ezt a szempontot a görög nyelv oktatásánál figyelembe kell venni.

A szertartástan és a görög nyelv oktatásának ügye továbbra is napirenden maradt. Papp Antal munkácsi megyéspüspök 5525/1917. számú hivatalos levelében további kérdéseket tesz fel e tekintetben Miklós püspöknek; de emellett megemlíti a szeminá-

² Em. Levéltár szám nélkül

³ MIHÁLYFI, Á., *A nyilvános istentisztelet*, Budapest 1933, 349-350.

rium tanárainak felelősségtudatát is, főleg a görög nyelv oktatásával kapcsolatban, hiszen ez a hajdúdorogi egyházmegye hivatalos liturgikus nyelve.

Miklós püspök válaszában leszögezi:

1. A hajdúdorogi egyházmegye papnövendékeinek a görög nyelvet oly mértékben kell elsajátítaniuk, hogy a szentmise szövegét folyamatosan és tudatosan legyenek képesek olvasni. Ennek hiányában az egyházi rend szentségében nem részesülhetnek, nem szenteli fel őket papokká.

Azt tartaná a legcélszerűbb módszernek, ha a papnövendékek heti egy-két órában hangosan olvasnák a miseszöveget, egybevetve annak magyar fordításával, hogy ezt jól megértsék, a szaktanár pedig adja meg számukra a legszükségesebb nyelvtani magyarázatot. A püspök azt is megkívánja, hogy a jobb képességű növendékek segítsenek a gyengébbeknek. A görög nyelv ilyen mértékű ismerete teljesen elegendő.

2. A breviárium végzése, vagyis a zsolozsmázás csak az egyházi rend szentségének felvétele után esedékes. Ebben a kérdésben tehát a szeminárium tanári karát semmiféle felelősség nem terheli. A jelen körülmények között a breviárium görög szövegének ismerete nem is lehet a papszentelés feltétele, hiszen azt a tanári kar is jól tudhatja, hogy görög szövegű imakönyvek kiadása ez idő szerint teljesen lehetetlen.

3. Végül a püspök hangsúlyozza: a IV. éves papnövendékek rítus-oktatására vonatkozóan az a kívánsága, hogy a növendékek egyes imákat, így a proskomidia szövegét, az áldozás előtti, a gyónás előtti és utáni imákat, tanulják meg kívülről, nyelvükön.⁴

Esztergomban

Az első világháború után hónapokon keresztül Kárpátalján el sem tudták képzelni, hogy a területet elcsatolják Magyarországtól. 1918. november 24-én az ungvári görög katolikus papok és szerzetesek Papp Antal megyéspüspök beleegyezésével megalapították a Papi Tanácsot. E szervezet programjai is azt bizonyítják, hogy a tanács tagjai meg voltak győződve arról, hogy Kárpátalja továbbra is Magyarországhoz fog tartozni. Így a többi között azt kívánták, hogy a budapesti egyetem hittudományi karán szervezzenek keleti apologetikus, továbbá keleti egyházjog és rítustanszéket, és ezekre a tanzékekre görög katolikus professzorokat nevezzenek ki; a Központi Szemináriumban az egyik prefektus görög katolikus legyen, s hogy a görög katolikusok papi tanácsa egy referens által képviselve legyen a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban.⁵

A politikai körülmények és az országhatárok megváltozásával azonban ezekből semmi sem valósulhatott meg. Új helyzetbe kerültek a magyarországi görög katolikusok is. 1910-ben 2.025.508 görög katolikus élt az országban, 1920-ban mindössze 175.000. Létszámunk az ország összlakosságához képest 9,81%-ról 2,26%-ra csökkent.

Trianon után nem maradt az ország területén görög katolikus papnevelő intézet sem. Ekkor Csernoch János esztergomi érsek (1913-1927) a hajdúdorogi egyházmegye papnövendékeit más, római katolikus egyházmegyéből származó papnövendékekkel együtt befogadta az esztergomi szemináriumba. Ez többira azért volt szükség, mert a

⁴ Em. Levéltár, Miklós püspök 1917. október 11-én kelt levele. Szám nélkül.

⁵ *Görögkatolikus Szemle* 1918. november 24-i szám. Ungvár.

papi pályára jelentkezők száma oly magas volt, hogy az egyházmegyei szemináriumokban nem tudták elhelyezni őket.

Az egyházmegye papnövéndékei az 1919/20-as tanévet már az esztergomi szemináriumban kezdték el.

Miklós püspök azonban kezdettől fogva azon az állásponton volt, hogy papnevelésünk ügye csakis akkor nyer megnyugtató megoldást, ha papnövéndékeink a saját, egyházmegyei szemináriumunkban készülnek fel a papi életre. Róma már régen kifejezésre juttatta, hogy görög szertartású papnövéndékeknek latin szertartású papnevelő intézetben való oktatását és nevelését nem tartja megfelelőnek.⁶ Másrészt a magyar állam a hajdúdorogi egyházmegye felállításakor kötelezettséget vállalt szeminárium és más egyházmegyei intézmények kiépítésére.

Miklós István püspök 1920 elején arra kérte a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumot, hogy az osztrák-magyar bank nyíregyházi palotáját – ami jelenleg aránylag kis áldozattal megszerezhető – vásárolja meg a papnevelő intézet számára.

Vass József vallás- és közoktatásügyi miniszter a hajdúdorogi egyházmegye papnevelő intézetének, és más, szükséges intézményeinek ügyét a kormány elé terjesztette. A kormány döntéséről levélben értesítette Miklós püspököt. Eszerint:

„A magyar kormány áthatva a hajdúdorogi egyházmegye nagyjelentőségű vallási és nemzeti hivatásától, folyó évi február 24-én megtartott ülésén határozatilag kimondta és hozzájárult ahhoz, hogy a nevezett egyházmegye az említett intézményekkel a lehetőségekhez képest mielőbb ellátassák.”

Tehát a kormány az első világháború utáni igen nehéz helyzetben is kész volt a görög katolikus papnevelő intézetet felállítani.

Vass József miniszter a szeminárium felállításának ügyében szakvéleményt kért Csernoch János hercegprímástól.

Az érsek-metropolitát a világháború végén Ungváron keményen támadták. A többi között azzal vádolták, hogy ő erőltette az egyházmegyében a Gergely-naptár bevezetését és a cyrill betűk eltörlését, amivel hozzájárult a hívek lelki békéjének feldúlásához. Azt is felemlítették, hogy sem ő, sem elődei, a görög katolikusokat nem védtek meg a méltatlan támadásoktól, őket semmiben sem támogatták. Éppen ezért azt javasolták, hogy a munkácsi, az eperjesi, a körösi és a hajdúdorogi egyházmegyék az illetékes helyen eszközöljék ki egy külön görög katolikus érseki tartomány megszervezését.⁷

Csernoch János a görög katolikus szeminárium felállítását nem támogatta. A miniszterhez eljuttatott véleménynyilvánításában kifejtette: az osztrák-magyar bank épületének megvételével a kérdés nincs megoldva. Az épületet át kell alakítani, be kell rendezni, fizetni kell a teológiai tanárokat. Az állam a jelenlegi nehéz gazdasági körülmények között ezt nem vállalhatja. Ő a görög katolikus papnövéndékeket befogadta az esztergomi papnevelő intézetbe. Ez a világ egyik legszebb szeminárium, de az elnéptelenedés veszélye fenyegeti, mert az esztergomi főegyházmegye jelentős része cseh-szlovák uralom alá került. A görög katolikus növendékek számára csupán egy rítustanárr alkalmazásáról kell gondoskodni. (A trianoni békével a Dunától és az Ipolytól

⁶ PAPP, Gy., *A magyar görög katolikus szórványok egyházi helyzete*, Nyíregyháza 1945, 32.; XII. KELEMEN PÁPA *Inter multiplices* 1732. október 11-én megjelent bullája.

⁷ *Görögkatolikus Szemle* 1918. október 27., november 10. és december 1-i 43., 45. és 48. száma

északra fekvő egyházközségeket Csehszlovákiához csatolták. A főegyházmegye magyarországi részén mindössze 88 plébánia maradt.)

A primás véleményét Vass József miniszter magáévá tette, s javaslatának megfelelően, az ország nehéz anyagi helyzetére hivatkozva a görög katolikus szeminárium ügyét levette a napirendről. Viszont ígéretet tett arra, hogy Esztergomban a görög szertartástan oktatására külön tanárt alkalmaznak, akinek fizetéséről az állam gondoskodik.⁸

Azonban Esztergomban nem került sor rítus-oktatásra. Egy Esztergomban tanuló kispap a Görögkatolikus Tudósító című újságunkban megkapó szavakkal jellemzi helyzetüket:

„...mindenképpen jól éreznénk ott magunkat, csak azért vérzik folyton a szívünk, mert nem láthatjuk, nem tanulhatjuk, nem gyakorolhatjuk ősi szertartásunkat. Nemcsak tanárunk nincs, de tetszik tudni: nincs szerkönyvünk se. És az a nagy baj, hogy ezt már sehol nem lehet megvenni. Nekünk pedig most nagy szükségünk volna rá. Most tanuljuk pasztorálisban a szentségek kiszolgáltatását, és latin testvéreink kíváncsi kérdésére: Hogy van ez nálatok? Nálatok is így van? – csak pirulással kísért vállvonogatással felelhetünk.” A kis írás szerzője kérdéssel fordul a papokhoz: „Sok paróchián van egy nélkülözhető szerkönyv, küldjék el azt nekünk. Nem baj, ha egy kicsit ócska, hasznát vesszük mi annak is... Erős a reményünk! Hálánk nem marad el! Sokat imádkozunk majd azokért, kiknek legnagyobb részük lesz szívünk lehangolt húrjának kifeszítésében.”⁹

Miklós István püspök a bizánci szertartást szinte alig ismerő papnövendékek számára rítustanfolyamot rendezett. Az első ilyen tanfolyamot Máriapócon tartották 1922. szeptemberében, éppen akkor, amikor az Esztergomban tanuló kispap írása a Tudósítóban megjelent. Erről a Tudósító így számol be: „...a tanfolyam szeptember 28-án fejeződött be. Négy tanulmányvégzett papnövendékünk tett az alkalommal szertartási vizsgát: Árdán István, Demkó Sándor, Nádas Béla és Varga János, kik a tanfolyamot mindannyian igen jó eredménnyel végezték.”

„A szertartási tanfolyam eredményének elbírálására a megyéspüspök Sereghy László szsz. ülnök, püspöki titkárt küldte ki, aki szeptember 28-án Zápotoczyk Endre tb. kanonok sajiópetri és Szabó Izidor sajiószögedi lelkészek s a rendtagok jelenlétében a tanulmányvégzett növendékeket megvizsgálta, s a tapasztalatokról a megyésfőpásztornak jelentést tett.”

„Az első szertartási tanfolyam megszervezésével kapcsolatban mély hálával gondolunk főpásztorunkra, ki a papnövendékeknek szertartási kiképzését – bár ideiglenesen – ilyen szerencsés formában rendezte.”

„De köszönettel tartozunk a nemes gondolkodású Szent Bazil-rendnek is, mely lehetővé tette e szertartási tanfolyam létesülését. E részben nem csekély érdeme van Dolhy Leontin máriapócsi házfőnök úrnak, ki az eszme kivitelét készséggel vállalta és Legeza Tivadar szentbazil r. szerzetesatyának, ki a tanfolyamot mély szakértelemmel, teljes odaadással és fáradhatatlan buzgósággal vezette...”¹⁰

⁸ Em. Levéltár 1476-1928. sz.

Esztergomi Érseki Levéltár 3556-1921

⁹ Görögkatolikus Tudósító 1922 (II. évf.) szeptember 24. 30. sz. A beszámoló „esztergomi” aláírással jelent meg.

¹⁰ Görögkatolikus Tudósító 1922. október 15. 32. sz.

Papnevelésünk válsága

Halmos Ignác, az esztergomi szeminárium rektora 1928. július 10-én kelt levelében megküldte Miklósy püspöknek az egyházmegye papnövendékeire vonatkozó, szokásos tanévvégi információt. Ugyanakkor Serédi Jusztinián hercegprímás megbízásából értesíti a főpásztort, hogy „öminenciája többé nem hajlandó más megyebeli újnövendékeket befogadni.”

Vagyis: az Esztergomban tanuló görög katolikus papnövendékek ott még befejezhetik tanulmányukat, de újabb növendékeket már nem vesznek fel.

Miklósy püspök 1928. augusztus 8-án levélben fordult a prímáshoz. A többi között ezeket írja:

„Főmagasságodnak e rendelete következtében egyházmegyém a legnagyobb zavarba jutott, mert növendékpapjaimat neveltetni ... képtelen vagyok”

A püspök arra kéri a prímást, hogy rendelkezését a hajdúdorogi egyházmegye papnövendékeivel szemben függessze fel, és az idei konkurzuson felvett három új növendéket helyezze el az esztergomi szemináriumban. Kérésének indoklásaképpen a főpásztor emlékezteti a prímást az előzményekre.

1. A Christifideles Graeci bulla a magyar állam kötelességévé teszi az egyházmegyei intézmények, elsősorban a papnevelő intézet felállítását, a tanárok és növendékek ellátását. Ő az egyházmegye megalapítása óta állandóan szorgalmazta a papnevelő intézet felállítását. A háború alatt erre nem kerülhetett sor. A háború és a forradalmak után, 1920 elején kérte a VKM-től, hogy a papnevelő intézet céljaira vásárolja meg az osztrák-magyar bank nyíregyházi palotáját, melyhez jelenleg viszonylag kevés anyagi áldozattal hozzá lehetne jutni. A magyar kormány kérését hajlandó lett volna teljesíteni.

2. A szeminárium létesítése kérdésének kedvező elintézését az államkormány e jóindulatú törekvésével szemben, Eminenciád hivatali elődje akadályozta meg, azt javasolta a kultuszminiszter úrnak, hogy leghelyesebb a szóban forgó kérdést a napirendről teljesen levenni, mert a hajdúdorogi egyházmegye papnevelésének kérdése azzal, hogy növendékpapjai az esztergomi szemináriumba befogadtattak, teljesen kielégítő és intézményes megoldást nyert.

Mindezek alapján a püspök arra kéri a prímást, hogy biztosítson helyet az egyházmegye papnövendékeinek. Egyben azt is kéri, hogy befolyásával működjön közre abban, hogy a kormány az egyházmegyei papnevelő intézetet állítsa fel.¹¹

A prímás 1928. augusztus 24-én kelt levelében válaszolt a püspöknek. Kijelenti, hogy nincs módjában „a viszonyok kényszerítő hatása alatt” kiadott rendelkezést megváltoztatni: „A küszöbön álló tanévtől kezdve újabb növendékeket nem tudunk a hajdúdorogi egyházmegyéből befogadni.”

„A szemináriumi tanmenetnek – folytatja a prímás – egy évvel való kibővítése (ekkor emelték fel 5 évre a teológiai képzést) és főleg a Budapesten végrehajtott új állás-szervezések azt eredményezték, hogy az esztergomi szemináriumot teljesen egyházmegyei szükségletre kell lefoglalnom, s így sajnálatomra idegen egyházmegyék növendékei részére elhelyezést nem biztosíthatok.”¹²

¹¹ Em. Levéltár 1476-1928. sz.

¹² Em. Levéltár 1597-1928. sz.

Miklós István Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszterhez fordult segítségért. 1928. augusztus 28-án kelt levelében értesíti a minisztert, hogy a hercegprímás az 1928/1929. tanévtől kezdve új növendékeket más egyházmegyéből nem fogad be az esztergomi szemináriumba. Ezt az intézkedést még ideiglenesen sem volt hajlandó megváltoztatni, jóllehet a görög katolikus papnevelő intézet felállítását Csernoch János esztergomi érsek akadályozta meg.

A püspök közli: három új papnövendéket vett fel. Arra kéri a minisztert, hogy őket a Központi Szemináriumban helyezze el. Ha ott nem lenne hely, juttassa be őket bármelyik budapesti internátusba, tanulmányaikat a Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Fakultásán végeznék.

Klebelsberg nem sietett a válasszal. A három új papnövendék számára nem a püspök, hanem Véghseő Dániel hajdúböszörményi paróchus eszközölt a fővárosban életlehetőséget.

Véghseő Dániel 1928. szeptember 14-én jelenti a püspöknek, hogy az előző napon a kultuszminisztériumban felkereste Breyer István államtitkárt és megkérdezte: hol lesz elhelyezve a három új papnövendék. A három közül az egyik, ifj. Véghseő Dániel a fia volt.

Az államtitkár azt felelte, hogy még nem tudták a kérdést megoldani, mert sem a Központi Szemináriumban, sem pedig a pesti Szent Imre Kollégiumban nincs üres hely. Breyer telefonon felhívta a győri, majd a székesfehérvári szemináriumot, de itt sem tudták fogadni őket. Azt tanácsolta Véghseő Dánielnek, hogy próbálja meg valamelyik internátusban elhelyezni őket, a költségeket a VKM megfizeti.

A paróchus többfelé is próbálkozott, de eredménytelenül. Végülis próbálkozásait siker koronázta. A budai Szent Imre Kollégium igazgatója, dr. Tiefenthaler József pápai prelátus hajlandó volt befogadni a három görög katolikus papnövendéket. Elmondta, hogy a VKM már megkereste őt ez ügyben, de akkor minden kollégiumi hely foglalt volt. Most a tanév kezdetekor kiderült, hogy három hely megüresedett, így a három papnövendéket: Véghseő Dánielt, Tótin Pált és Fülöp Miklóst fel tudja venni az egyetemisták kollégiumába. Kijelentette, hogy a három növendéket külön szemináriumi napirenddel fogja foglalkoztatni, s örül annak, hogy a püspöknek és az egyházmegyének szolgálatot tehet.

A kollégium igazgatója a három papnövendék felvételéről Miklós püspököt is tájékoztatta. Hozzátette, hogy ő, mint a bécsi Pazmaneum egykori spirituálisja, törődni fog azzal, hogy „fiai kispapi lelki életet éljenek.”¹³

Am kiderült, hogy ez a lehetőség csak egyetlen tanévre vonatkozott. Még az iskolai év véget sem ért, Tiefenthaler 1929. május végén levelet intézett a Hajdúdorogi Egyházmegyei Hatósághoz, melyben közli, hogy a három növendéket csak egyetlen tanévre vette fel. Ezzel az egyházmegyének és a VKM-nek akart szívességet tenni. De a budai Szent Imre Kollégium világi fiatalok számára épült, és így „nem nyújtja azt a légkört, melyre egy papnövendéknek van szüksége, sem pedig nem tud spirituális – értem papi – nevelésről gondoskodni. Ittlüket mindig kivételesnek tekintettem, amivel úgy az egy-

¹³ Em. Levéltár 1699-1928. sz.

házmegyének, mint a kultuszminisztériumnak kívántam átmeneti szívességet tenni.” Hivatalosan bejelenti: „A jövő tanévre a 3 kispapnak nem fog hely fennmaradni.”¹⁴

Az egyházmegyében elterjedt az a hír, hogy 1929-ben nem lesz konkurzus, a püspök a következő tanévre nem vesz fel papnövéndékeket.

A papnevelés bizonytalansága és válsága az egyházmegyét mélységes aggodalommal, sőt elkeseredéssel töltötte el. A papnevelés kérdésének megoldására számos elképzelés született. Így a hajdúdorogi esperesi kerület 1929. május 25-én Újfehértón tartott kerületi gyűlésén a lelkészek azt javasolták ideiglenes megoldásként, hogy a főhatóság Budapesten létesítsen internátust, ahol a papnövéndékek 2-3 felszentelt pap vezetése alatt élhének. Itt tanulnák meg a rítust, az egyetem hittudományi fakultásán pedig a teológiát.¹⁵

Almos Zoltán, az egyházmegye ügyésze – jogtanácsosa – a konkurzus elmaradásának hírére a Görögkatolikus Szemlében megjelent írásával akarta felrázni a magyar görög katolikusokat. Tanulmányát ezekkel a szavakkal fejezi be:

„Ébredjünk hát! Illetékesek és nem illetékesek egyaránt. A görög katolikus magyarság élni akar. Mert a görög katolikus magyarság nemcsak történelmi ereklje, hanem olyan nemzeti küldetés, amelynek a lelkészképzés és utánpótlás szükségképpeni velejárója s a magyarság általános érdekei szempontjából nemcsak az államraison kérdése, hanem a nemzeti becsület ügye, amelyet azután a brutális ökölcsapás után, amelyet az idej konkurzus elmaradásával az élet vágott az óhitű magyarság arcába, a napirendről levenni többé nem lehet, sem nem szabad.”¹⁶

Azonban a püspök a kilátástalan helyzet ellenére a konkurzust később mégis megtartotta.

A Központi Szemináriumban

Miklós István püspök 1929. június 14-én újabb levelet intézett Klebelsberg Kunóhoz. Emlékeztette a minisztert, hogy az egyházmegye papnövéndékei az elmúlt tanévben három intézetben voltak elhelyezve: tíz Esztergomban, kettő a Központi Szemináriumban, három pedig a budai Szent Imre Kollégiumban. Ez utóbbi lehetőség azonban megszűnt. A kollégium igazgatója értesítette, hogy a következő tanévre már nem vesz fel papnövéndékeket. Az igazgató indokait elfogadja. Viszont döntése miatt neki nemcsak az ott elhelyezett 3 növendék, hanem az újonnan felveendő 3-4 növendék elhelyezéséről kell gondoskodnia.

„Papnevelőházunk felépítésének halogatása – írja a püspök – immár odajuttatta egyházmegyém, hogy részére a papképzés, mely mostanáig is idegen papnevelőházakban céljának csak félig felelt meg, lehetetlenné vált.”

Kéri a minisztert: tegye lehetővé, hogy az 1929/30-as tanévtől a Központi Szemináriumban a jelenlegi két növendék mellett még hat görög katolikus papnövéndéket helyezzenek el a nyíregyházi papnevelőház felépítéséig.

A miniszter 1929. július 29-én válaszolt a püspöknek. Értesíti a püspököt, hogy:

¹⁴ Em. Levéltár 1516-1929. sz.

¹⁵ Em. Levéltár 1388-1929. sz.

¹⁶ *Görögkatolikus Szemle* 1929. július 14. I. évf. 8. sz.

„...előterjesztésemre a bíbornok hercegprímás úr 2611-1929. sz. átirata szerint hozzájárult ahhoz, hogy a hat növendékpap felvétessék a budapesti Központi Szemináriumba, ha a szeminárium befogadásukra más egyházmegyék jogigénylés nélkül, férőhellyel rendelkezik.” A továbbiakban a miniszter leszögezi:

„A jövőben nagyobb létszámot már külön fizetés ellenében sem lehet engedélyezni, mert a többi egyházmegyék részéről joggal kifogásoltatnék az, ha a hajdúdorogi növendékek aránylag így nagy számának lehetővé tétetnék az egyetemi képzés.”

A miniszter arra is felhívja a püspök figyelmét, hogy a római Szent Atanáz görög kollégiumban a hajdúdorogi egyházmegye növendékei is „nehézség nélkül elhelyezhetők s ott saját rítusukban is alaposan képezhetők. A költség pedig bizonyára nem nagyobb, mint az itthoni tartásdíj.” (Ebben a miniszternek tökéletesen igaza volt.)

A miniszter arra kéri a püspököt, hogy lépjen érintkezésbe a Központi Szeminárium elöljáróságával, majd közölje a VKM-mel, hogy 1929. szeptember 1-től hány hajdúdorogi egyházmegyes növendék nevelkedik ott.¹⁷

Miklós István 1929. augusztus 16-án levelet intézett Ernszt Sándorhoz, a Központi Szeminárium rektorához. Hivatkozik a miniszter értesítésére és kéri, hogy biztosítson hat újabb helyet az egyházmegye növendékei számára. „Méltóságod nagybecsű intézkedésétől függ – írja a püspök – hogy egyházmegyéim papképzésének ügye bár ideiglenesen, mindamellettnél megnyugtató megoldáshoz jusson.”¹⁸

Ernszt Sándor augusztus 19-én válaszolt a püspöknek. Közölte, hogy a hercegprímás is hozzájárult hat növendék felvételéhez. Kéri a püspököt, hogy a hat növendéket a tanév kezdetére küldje be a szemináriumba.

A püspök augusztus 27-én értesíti a VKM-et a rektor döntéséről, egyben kéri a minisztériumot, hogy a tartásdíjat közvetlenül a Központi Szemináriumba utalja át.¹⁹

Ismételten utalnunk kell rá, hogy a Hajdúdorogi Egyházmegye felállításakor a magyar kormány kötelezettséget vállalt az egyházmegyei intézmények, elsősorban a papnevelő intézet kiépítésére. Az intézmények kifejlesztését a kormányok húzták-halasztották. Ennek azonban nemcsak objektív okai voltak (háború, forradalmak), hanem egészen más természetű körülmények is közrejátszottak abban. Mindenekelőtt az a tény, hogy a trianoni békével az országban a görög katolikusok létszáma, és ezzel együtt társadalmi súlya is alaposan megcsappant. Másrészt a halogatáshoz hozzájárult – még hozzá igen jelentős mértékben – Miklós püspök magatartása. A püspök legitimista, királpárti volt és ezt lépten-nyomon hangoztatta.

Ismeretes, hogy IV. Károly király kétszer is megkísérelte hazánkban a vesztes első világháború után a királyi trón visszaszerzését. (1921. márc. 26. – ápr. 5.; 1921. okt. 21.) Az entente tiltakozott a királyi visszatérés ellen (okt. 23.). A második sikertelen kísérlet után IV. Károly és felesége, Zita királyné a kormánycsapatok fogságába kerültek. A kormány a tihanyi apátságba vitette őket. A királyt a kormány megbízásából felkereste Csernoch János hercegprímás és rá akarta bírni, hogy mondjon le.

A katolikus püspöki kar tagjai is általában megbékéltek a protestáns Horthy Miklós kormányzóval. A magyar katolikus egyház beilleszkedett a Horthy-rendszerbe. Ezzel

¹⁷ Em. Levéltár 1575-1929. sz.

¹⁸ Em. Levéltár 1575-1929. sz.

¹⁹ Em. Levéltár 2059-1929. sz.

szemben Miklósy püspök az ország politikai vezetőitől, magától a kormányzótól is, a király hazahívását kérte. Ennek a magyar görög katolikusok számára rendkívül hátrányos következményei lettek.

Felismerték ezt a Magyar Görög Katolikusok Országos Szövetségének, a MAGOSZ-nak vezetői is. 1929. október 26-28 között rendezték meg Budapesten a XXI. Katolikus Nagygyűlést. Ezen részt vettek a görög katolikusok is, sőt, a MAGOSZ a fővárosi katolikus kör nagytermében díszgyűlést rendezett az összejövetel első napján; a második napon viszont közgyűlést. A harmadik napon került sor tisztelegő látogatásokra. Október 28-án a szervezet elnöksége: Illés József egyetemi tanár, országgyűlési képviselő, a MAGOSZ elnöke, Bacsinszky Vladimír ny. pénzügyminisztériumi osztályfőnök, Bányai Jenő nagyprépost, pápai prelátnak, Gróh István, az Iparművészeti Főiskola ny. igazgatója, a MAGOSZ alelnöke, Medvigy István, királyi ítélő táblabíró, Melles Emil apátparóchus, a MAGOSZ alelnöke, Papp János tb. kanonok-paróchus, a MAGOSZ alelnöke és Szemán István általános helynök, pápai prelátnak tisztelegő látogatást tett Horthy Miklós kormányzónál.

Ez volt az első eset, amikor az államfő a magyar görög katolikusok társadalmi szervezetének vezetőit fogadta. A köszöntő beszédet Illés József tartotta. Ahogy a Görög Katolikus Szemle írta „beszédében kifejezést ad a magyar görögkatolikusok örömeinek, hogy alkalma nyílt az állam feje előtt hódolatának kifejezést adni.” (Ezek a szavak bizony nagyon eltértek Miklósy püspök álláspontjától.) A Szemle méltatja a kormányzó válaszát is: „A kormányzó úr válasza rendkívül kegyes hangú volt... Az állam fejének szívélyes szavai a legnagyobb mértékben megnyugtatóak voltak... hogy illetékes helyeken, ha nem is becsülik túl a görög katolikus társadalmat... de igenis teljes értékében méltányolják és súlyát, jelentőségét nagyon is ismerik.”

Egy órával a kormányzónál tett látogatás után már Seredy Jusztinián hercegprímásnál volt a küldöttség. Létszáma azonban alaposan megszorodott, mert csatlakozott hozzájuk valamennyi görög katolikus lelkész, aki feljött Budapestre, a nagygyűlésre, de számos világi ember is.

A hercegprímás előtt Bányai Jenő és Szemán István tartott beszédet. Mindketten rámutattak a görög katolikusok rendkívül nehéz helyzetére. Előadták, hogy a papnevelés a megszűnés veszélyével fenyeget, nincs kántorképzés, nincsenek internátusaink, a vallásalapok elosztásánál hátrányos megkülönböztetésben van részünk.

Serédi Jusztinián „minden tekintetben megnyugtatta és teljes mértékben kielégítette a megjelenteket: az a kijelentése, hogy a pap- és kántorképzés terén törekvéseinket minden erejével támogatni fogja s a vallásalapokkal kapcsolatban történetekre vonatkozólag megnyugtató felvilágosítással messze túlmentek a sablonos kijelentéseket” – írta a Szemle.

A küldöttség útja a hercegprímástól a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez vezetett. A miniszter előtt Bacsinszky Vladimír sorolta fel sérelmeinket.

„A miniszter – írja a Szemle – válaszában a legnagyobb jóakarattal biztosította a küldöttséget, egyúttal azonban már túl is ment ezen, és több irányban a gyakorlati megoldásra nézve is tett néhány, csaknem tervezett jelentőségével bíró célzást. Így a papképzésre vonatkozólag rámutatott arra, hogy ez a kérdés egy rokon-intézmény segítségével, de természetesen egészen elkülönítve volna legalább ideiglenesen megoldható.”²⁰

²⁰ *Görögkatolikus Szemle* 1929. november 3.

Mint látni fogjuk, Klebelsberg Kunónak a papnevelés kérdésének megoldására valóban volt konkrét elképzelése.

Időközben Miklósy püspök tovább folytatta tárgyalásait a kultuszminiszterrel. A tárgyalások eredményeképpen a hercegprímás támogatásával az egyházmegye valamennyi papnövendéke – köztük az Esztergomban az utolsó évfolyamot végző hét növendék is – 1930/31-es tanévre a Központi Szemináriumba került.

Az intézetben 1906 óta volt görög katolikus rítusoktatás. Ezt ezekben az években dr. Krajnyák Gábor budapesti segédlelkész tartotta. Növendégeink eleinte csak a vasárnapi és esetleg ünnepnapra szentmisén vehettek részt a Rózsák terei templomban, de most már a szombati és ünnep előtti vecsernyén is, vasár- és ünnepnapra utrenyén is részt vehettek.

Úgy tűnt tehát, hogy a papnevelésünk ügye – ha ideiglenesen is –, de megnyugtatóan megoldódott. Papnövendégeink zöme az intézet legkiválóbb növendékei közé tartozott. Valójában azonban növendégeinknek a Központi Szemináriumban való elhelyezése a legsúlyosabb csapdákat rejtette magába.

A Központi Szeminárium rendkívül jelentős anyagi alapokkal rendelkezett. Míg a hajdúdorogi püspökségnek mindössze 824 kh földbirtoka volt, a Központi Papneveldeknél 8594 kh. Tehát minden kispapra legalább 100 hold jutott.²¹

Így mai szemmel szinte érthetetlennek tűnik az a követelmény, amit a szeminárium kispapjainak befogadásakor velük szemben támasztott.

A magyar állam az intézménynek évi 24.000 pengőt utalt át teológusaink neveltetési költségeinek fedezésére. Ebből, a maga idejében hatalmas összegből, a szeminárium mindössze 16 kispap nevelését vállalta. Ebben az időben egy római katolikus káplán évi állami kongruája 700 P volt. Ezzel szemben a Központi egyetlen növendékünk után egy tanévre, vagyis bő kilenc hónapra 1.500 P-t kért.

Az állam által kiutalt összegből saját, egyházmegyei szemináriumunkban híveinknek természetbeniekben történő támogatása mellett 35-40 kispapot lehetett volna nevelni.

Az adott helyzetben azonban megyéspüspökünk keze meg volt kötve. Évente több tucat jelentkezőből kellett kiválasztania azt a kettőt, hármát, legjobb esetben négyet, akit felvehetett.

A felvétel legelső feltétele – az egyetemi szintű képzés miatt – a jeles érettségi bizonyítvány volt. Ezért számos, némileg gyengébb eredményt felmutató, de mélyeséges papi hivatással eltöltött fiatal kénytelen volt elutasítani a főpásztor.

Az utánpótlás csekély létszáma miatt az egyházmegyében a lehető legsúlyosabb problémák jelentkeztek.

A szemináriumából évente kikerülő néhány növendék legfeljebb csak arra volt elegendő, hogy a kihulló epok megüresedett helyét pótolják. Új lelkesítő állomások szervezése úgyszólván lehetetlenné vált.

Számos, igen nagy lélekszámú egyházközségben egy, vagy esetleg két pap működött. Ők képtelenek voltak azt a lelki ellátást biztosítani, amit híveink megkívántak volna.

²¹ GERGELY, J., *A katolikus egyház története Magyarországon 1919-1945*, Budapest 1997, 298-299.